

KULTURA IBEROAMERYKAŃSKA W ŚWIECIE

■ **Przez cały rok 2014** Meksykanie obchodzili setną rocznicę urodzin swego najwybitniejszego intelektualisty, poety i eseisty Octavio Paza (1914-1998), laureata wielu nagród i wyróżnień, którymi świat uhonorował jego twórczość będącą nieustannym pielgrzymowaniem po różnych kulturach w poszukiwaniu ostatecznych racji istnienia. Octavio Paz otrzymał między innymi: Nagrodę imienia Cervantesa (1981) dla najlepszego pisarza hiszpańskojęzycznego, Nagrodę Pokoju (Frankfurt, 1984), Nagrodę Alexisa de Tocqueville w dziedzinie eseju (Paryż, 1988) i wreszcie literacką Nagrodę Nobla (1990). Ku czci pisarza zorganizowano w Meksyku całą serię wystaw, konferencji i sympozjów oraz opublikowano specjalną edycję jego dzieł zebranych. Najstłynniejszym dziełem Paza, które przyniosło mu rozgłos światowy, jest wydany w 1950 roku zbiór esejów *Labirynt samotności* poświęcony problemom tożsamości narodowej Meksykanów.

■ **28 stycznia br.** w jednym z teatrów Madrytu miała miejsce premiera sztuki *Zadżumione opowiadania*, którą w ostatnim czasie napisał Mario Vargas Llosa. Pisarz twierdzi, że inspiracją był dla niego *Dekameron* Bocaccia. 78-letni Vargas Llosa zagrał w spektaklu główną rolę. Plotkarski serwis donosił, że żona Patrycja odmówiła przyjazdu na premierę, bo nie chciała być świadkiem kompromitacji męża.

■ **Tania Bruguera (1968)** jest znaną i cenioną w wielu krajach kubańską malarką, autorką instalacji, happeningów i sztuki performatywnej. Studia odbyła w Instituto Superior del Arte w Hawanie. Odniosła wiele sukcesów zarówno na Kubie jak i w Stanach Zjednoczonych, w Ameryce Łacińskiej, a potem również w Europie. Mieszka i pracuje w Chicago, ale zachowuje dom rodzinny w Hawanie. Znaczący rozgłos zyskała cztery lata temu, kiedy podczas oficjalnego festiwalu kulturalnego w jednej z festiwalowych sal ustawiła estradę z niewielką, zaopatrzoną w mikrofon mównicą i zaprosiła obecnych, aby każdy, kto chce, podchodził i przemawiał z tego miejsca przez minutę na dowolny, aktualny temat. Zdecydowało się kilka osób, a wśród nich znana blogerka Yoani Sánchez, przy czym wszyscy wypowiadali się za wolnością słowa. Jak należało oczekiwać, władze natychmiast zakazały kontynuowania happeningu. Przed Nowym Rokiem 2015 Tania Bruguera ponownie zaprosiła rodaków, tym razem na prestiżowy Plac Rewolucji w Hawanie, gdzie usta-

wiła podium i mównicę z mikrofonem, do której mógł podejść każdy przechodzień i przez minutę głosić swoje poglądy. Nazwała ten happening *Świętem wolnego słowa*. Zaproszenia rozesłała przez Internet i za pośrednictwem Twittera. Ustawiła głośniki, aby wszyscy na Placu Rewolucji mogli usłyszeć, co mówią ludzie o losach i przyszłości Kuby. Reakcja władz nie dała na siebie czekać. Służby bezpieczeństwa rozpoczęły obławę na opozycjonistów, a Tanię aresztowano, odebrano jej paszport, skonfiskowano sprzęt elektroniczny i oskarżono o stawianie oporu władzy i o próbę zakłócenia porządku publicznego. Wypuszczono ją z aresztu 1 stycznia 2015 roku, ale zakazano opuszczać Kubę przez 60 dni. Ministerstwo Kultury w kategoriyczny sposób oznajmiło, że nie nastąpiła jeszcze odpowiednia pora, by artyści prowadzili działalność krytyczną wobec kubańskiej rzeczywistości. Natomiast Tania oświadczyła, że nie zamierza poddać się przemocy, bo uważa, że obowiązkiem artystów jest tworzyć sztukę odzwierciedlającą ich przekonania, a nie uprawiać propagandę. Ponadto poinformowała, że zwraca władzom przyznaną jej w 2009 roku odznakę za zasługi dla kultury narodowej. Oddała ją do rąk wiceministra kultury Fernando Rojasa i jednocześnie zrezygnowała z przynależności do Narodowego Związku Pisarzy i Artystów Kuby UNEAC. Potem w towarzystwie kilkudziesięciu dysydentów stawiała się pod więzieniem Vivac na przedmieściach Hawany, by domagać się uwolnienia 53 więźniów politycznych, których kubańskie władze obiecywały wypuścić zaraz po zapowiedzi odmrożenia stosunków ze Stanami Zjednoczonymi. Tania powiedziała dziennikarzom:

(...) To reżim urządził taki happening (...). Cała przeprowadzona obława oznacza brak logiki w sytuacji, kiedy władza chce normalizacji stosunków z USA. A jednak moja akcja na coś się przydała, bo zdarła wszystkim maski z twarzy. Wielu uważało, że mogą być trochę za władzą i trochę przeciwko niej, ale teraz już wiadomo, kto jest kim (...).

■ **65. Festiwal Filmowy Berlinale** (5-15 lutego 2015 roku) miał sporo akcentów łacynskich. Oto one:

1. Reżyser Peter Greenaway złożył hołd swemu idolowi Sergiuszowi Eisensteinowi filmem *Eisenstein w Guanajuato*, w którym opowiada o wyprawie radzieckiego mistrza kina do Meksyku, gdzie pracował nad nigdy nieukończonym filmem *¡Qué viva México!*. Krytycy uważają, że Greenaway chciał pokazać, do jakiego stopnia Meksyk odmienił Eisensteina i wydobyl go z „radzieckości”. Rolę Eisensteina zagrał Elmer Back.
2. Reżyser chilijski Pablo Larrain zadziwił widzów filmem *Klub*, w którym w wyraźny i drastyczny sposób przeprowadził wywód, że klęską katolicy-

zmu jest stosunek kleru do seksu i ustawienie Kościoła na pozycji ponad prawem cywilnym. Akcja filmu *Klub* toczy się w małym rybackim miasteczku. Mieszkańcy entuzjasmują się wyścigami psów. Faworytem, który wygrywa z psem miejscowych właścicieli, jest chart należący do osób zamieszkałych w tajemniczej willi stojącej na uboczu. Okazuje się, że lokatorami willi są suspendowani księża oskarżeni o pedofilię. To właśnie oni tworzą tytułowy klub. Mimo narzuconej sobie klasztornej dyscypliny, członkowie tego klubu są targani namiętnościami, które szukają ujścia czy to w erotycznych marzeniach, czy to w wyścigach psów. Film balansuje na granicy głębokiego psychologicznego dramatu i czarnej komedii.

3. Interesującym filmem w programie Berlinale był *Perłowy guzik* – dokument wybitnego chilijskiego twórcy Patricia Guzmána (autora pamiętnego filmu o Salvadorze Allende). Ten filmowy esej zaczyna się jak przyrodniczy dokument o chilijskich lodowcach i oceanie. Woda nabiera tu cech symbolicznych i staje się czymś w rodzaju zbiornika pamięci o pierwotnych mieszkańcach Chile przybyłych z dalekiego Pacyfiku na łodziach canoe i osiadłych na Ziemi Ognistej. Wiemy z historii, że Indianie byli przymusowo „cywilizowani” przez katolickich misjonarzy. Oporni ginęli masowo wywożeni na wyspę Dawson. Wiadomo nam również, że za rządów Salvadora Allende Chile zwróciło się ku swoim indiańskim korzeniom. Po zamachu stanu generała Pinocheta ta sama wyspa Dawson stała się w latach siedemdziesiątych obozem koncentracyjnym, dokąd wywożono ludzi podejrzanych o sprzyjanie rewolucji. Wymordowano tam około półtora tysiąca osób. Chcąc zatrzeć ślady zbrodni, zrzucano ludzi z samolotów i helikopterów do oceanu z przytoczoną do pleców żelazną szyną. Dzisiaj wydobywa się z dna morskiego przardzewiałe szyny i perłowe guziki – symboliczne świadectwo czyjegoś istnienia.
4. Jury festiwalu Berlinale przyznało nagrodę dla najlepszej aktorki Chilijce Paulinie Garcii – odtwórczyni głównej roli w filmie *Gloria* reżysera Sebastiana Lelio. Szerzej o tym filmie piszemy w dziale „Wzajemne kontakty kulturalne Polska- świat iberoamerykański”, jako że film *Gloria* wszedł na ekrany polskich kin.
5. 2 kwietnia br. zmarł w Porto najstarszy na świecie reżyser filmowy, Portugalczyk Manuel De Oliveira (1908-2015). Do końca życia był aktywny zawodowo. Debiutował w 1931 roku filmem dokumentalnym. Pierwszy film fabularny zrealizował w 1942 roku. Była to *Aniki Bobó* – opowieść o dzie-

ciach utrzymana w stylu neorealistycznym. Zrażony niepochlebnyimi głosami krytyki zamilkł na wiele lat i powrócił do filmu dopiero w 1964 roku dokumentalną *Pasją Jezusa Chrystusa*. Po ukończeniu 70 roku życia stał się słynnym weteranem kina realizującym film za filmem. Był ulubieńcem aktorów i krytyków filmowych. Reżyser Wim Wenders złożył mu hołd w filmie *Lisbon Story* (1994).

■ **Meksykanin Alejandro González Iñárritu** otrzymał w 2015 roku w Hollywood Oscara za reżyserię, a jego film *Birdman* został nagrodzony Oscarem jako najlepszy film roku. Film opowiada o aktorze (gra go Michael Keaton), który kiedyś zdobył sławę grając komiksowego superbohatera, a teraz próbuje wystawić na Broadwayu ambitną sztukę, w której zagra, aby udowodnić samemu sobie, że jest prawdziwym artystą. Odbierając Oscara González Iñárritu żartował, że dwóch Meksykanów z rzędu nagradzanych w Hollywood to przesada, przypominając, że rok temu najlepszym reżyserem i laureatem Oscara został Alfonso Cuarón – autor filmu *Grawitacja*. Trzeba dodać, że w tym roku film *Birdman* otrzymał także wyróżnienie za zdjęcia Emmanuela Lubezkiego oraz za scenariusz oryginalny. W czasie uroczystości rozdania Oscarów González Iñárritu zadedykował nagrodę swoim rodakom i zapelował do władz USA, by meksykańscy imigranci byli w tym kraju traktowani z szacunkiem. Natomiast do władz Meksyku zwrócił się takimi słowami: „Modłę się, by mój kraj miał wreszcie rząd, na jaki zasługuje” (od czasu porwania i zamordowania we wrześniu ubiegłego roku 43 studentów w stanie Guerrero Meksyk przechodzi najpoważniejszy kryzys polityczny). Jak donosi prasa, prezydent Meksyku Enrique Peña Nieto najpierw złożył laureatowi Oscara gratulacje, a zaraz potem jego partia zamieściła na Twitterze wpis „Budujemy lepszy rząd”.

■ **Prowadzony w Hawanie** przez znanego kubańskiego pisarza, krytyka i tłumacza Desideria Navarro ośrodek Centro Teórico Cultural Criterios zaprezentował w dniu 18 lutego 2015 roku na XXIV Międzynarodowych Targach Książki w stolicy Kuby dwa pierwsze tomy publikacji pod nazwą *Denken – Pensée – Thought – Myśl...*, która ukazuje się w serii Pensamiento Cultural Europeo. Przedstawione na Targach tomy zawierają dokonany przez Desideria wybór 75 tekstów z dziedziny teorii literatury, sztuki, szeroko pojętej kultury i problematyki społecznej wybitnych autorów rekrutujących się z 24 krajów Europy. Tłumaczenia wszystkich tekstów (z 20 języków!) dokonał Desiderio Navarro. Autorzy tekstów pochodzą z Niemiec, Belgii, Bułgarii, Czech, Chorwacji, Danii, Słowacji, Słowenii, Hiszpanii (Katalonii), Fin-

landii, Francji Holandii, Węgier, Włoch, Macedonii, Polski, Portugalii, Wielkiej Brytanii, Rumunii, Rosji, Serbii i Ukrainy. Opublikowane teksty dotyczą wielu problemów współczesnego świata takich jak: różnorodność i tożsamość kulturalna, rynek sztuki, sztuka performatywna, laicyzacja społeczeństwa, projektowanie przestrzeni miejskiej, feminizm, prostytutka, biurokracja, demokracja, Internet, transformacja postkomunistyczna, kino narodowe, literatura dla dzieci, znaczenie mitu we współczesnym świecie i inne. Desiderio zapowiada, że w kolejnym trzecim tomie w/w publikacji będą dominowały teksty autorów polskich takich jak: Helman, Szczepański, Dziemidok, Limon, Chmielewski, Niemojewski, Skierczyńska, Szacki, Tomaszewski, Markiewicz.

■ **Jak donosił hiszpański dziennik *El País*** – w marcu br. kubański pisarz Leonardo Padura (1955) przybył do Madrytu, aby uczestniczyć w promocji opublikowanej ostatnio przez wydawnictwo Tusquets Editores antologii jego opowiadań zatytułowanej *Aquello estaba deseando ocurrir*. Jest to wybór opowiadań powstałych w okresie 20 lat. Prezentacja książki odbyła się w Casa de América w Madrycie. Padura poinformował dziennikarzy, że kończy pracę nad scenariuszem do filmu pełnometrażowego oraz do telewizyjnego serialu, których główną postacią będzie słynny Mario Conde – inspektor kubańskiej policji, bohater cyklu powieści kryminalnych tego pisarza (Padura uważany jest za mistrza kubańskiego kryminału). Ale Mario Conde jest przede wszystkim przedstawicielem tego pokolenia Kubańczyków, które poświęciło swoje najlepsze lata i siły sprawom Rewolucji, a teraz przeżywa głębokie rozczarowanie tym, jaki obrót przybrały losy ich ojczyzny. Sam Padura należy do tego pokolenia. Taki problem jest obecny w całej jego twórczości. Ten właśnie problem porusza film *Regreso a Itaca*, do którego scenariusz napisał Padura, a którego reżyserem jest Francuz Laurent Cantet. O filmie zrobiło się głośno z tego powodu, że władze Kuby bez żadnych wyjaśnień wycofały go z programu Festiwalu Nowego Kina Latynoamerykańskiego, który odbył się w grudniu 2014 roku w Hawanie. Podobno teraz ICAIC, czyli kubańskie władze filmowe zgodziły się w końcu na pokazanie *Regreso a Itaca* w ramach Tygodnia Kina Francuskiego, który ma się odbyć w stolicy Kuby w najbliższym czasie.

Dział opracowała: *Danuta RYCERZ**

* Mgr Danuta Rycerz – tłumaczka prozy pisarzy latynoamerykańskich. Przez wiele lat w Ministerstwie Kultury i Sztuki w Warszawie zajmowała się, między innymi, promocją współpracy kulturalnej między Polską i krajami Ameryki Łacińskiej oraz Półwyspu Iberyjskiego. Od 1993 roku współpracuje z Centrum Studiów Latynoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego.